

Ez az ellentét adja meg Nemes Nagy Ágnes verseinek bizarr feszültségét. Sohasem véletlenül. Mert nagyon erős és biztos a tudatosága. Az ő költészetében semmi sincs a véletlenre bízva, minden kiszámított, megmunkált — néha túlságosan is. Mert helyenként többet követel a verstől, mint amit elbír, az elvontság így érthetlenség, a gondolat homályos lesz.

A modern magyar költészetben egyre gazdagabban fejlődik a bölcséleti líra. Babits, József Attila, Szabó Lőrinc, Illyés, Weöres Sándor a gondolati költészet gazdag kincseit teremtették meg és ezen az úton jár Nemes Nagy Ágnes is, tehetsége és alkata szerint. A háború ránézve döntő és elhatározó élménye azonban kifejezésre jut bölcséleti lírájában is. A háború utáni évek szülte nem új, csak új köntöst öltött filozófiai irány, az egzisztencializmus érezhető hatást gyakorolt rá. A magány mint filozófiai elgondolás és magatartás — bár feltételezhetően kénszerűen — kifejeződik költészetében.

„Ülsz és olvasol. Még te sem tudod, milyen egyedül vagy.
Néha felérzel azért és méla mozdulatoddal gyöngéd állati bú sejtése mártja a fénybe egyszerű arcod.”

(Napló)

Az új világban még helyét meg nem lelt költő bizonytalansága fejeződik ki e szolipszista hitben. Különösen hangsúlyozzák ezt a bizonytalanságot újabb versei, amelyeknek legjelentősebb élménye a félelem:

„... Hogy tud reszketni, tehetetlen,
mint egy járó, hűsös növény,
az ember! Hordva elfeledten,
szirmai titkos belsején,
a hajló borda rejtekekben
a verdesőt, a reszketőt,

KARDOS LÁSZLÓ: SZÁZ VERS

Válogatott idegen versek eredeti szövege és 1. kiadás Bp. 1956; 2. kiadás Bp. 1957.

Örömmel üdvözöljük a Magvető kiadásában megjelent antológiát, a Száz verset, amelyet Kardos László szerkesztett; Izgatottan kutatjuk, mi újat ad, hol bukkannak élénk ismeretlen szépségek, a régi ismerősöket pedig megnyugodva fedezzük fel.

Különösen örvendetes, hogy az antológia világirodalmi és többnyelvű. Sokan panaszkodtak már, hogy az utóbbi években túlságosan szűkkörűvé szegényítettük kulturális

amellyel méri az időt,
s míg színe — fodra meg se lebben,
láthatatlanul egyre rázza,
vibráltatva a levegőt:
elfojtott szíve — dobbanása!..”
(Jegyzetek a félelemről)

A lélek szörnyű vívódásairól, a félelem ígézetében átrettegett éjszakákról beszélnek ezek a megrázó sorok. És ezeket az emberfeletti megrázkódtatásokat, mitikus rezdüléseket milyen tömör egyszerűséggel mondja el! Ezek az érzések túlsordulnak, kikívánczónak a lélekből, egyedül már nem viselhetők, transzponálja őket a természetbe. A békés balatonai tájat, a kertvárost, az otthon felveri a lélek rettegése, széttépve az egyszerű harmóniát.

Menekülés a szerelem lehetne:

„Hét esztendeje szeretlek, szerelmem,
fordíts egyet a Göncöl-szekeren,
szólj a világnak, mondd, hogy lehetetlen —
s maradj velem.”

De ennek a versnek is *Félelem* a címe. És egy másik vers leleplezi a szerelembe menekvés hiábavalóságát:

„— De így? Mi van még? Nem nyugszom sosem.
Szeretsz, Szeretlek. Mily reménytelen.”

Ki kell mondanom, ami a legbensőbb érzésem volt, míg izelgettem Nemes Nagy Ágnes verseit, és beleszédültem fájdalmas, félelmes világába: igazi költő, őszinte költő. És kivételes nagysága lehetne a magyar költészetnek, ha önmaga külön világából, e gyötrő és szenvedésteli, szintelen világból utat találna az emberek felé. Hiszek benne, de abban is, hogy ez nem csak rajta múlik.

Sík Csaba

magyar fordítása. Magvető Könyvkiadó,

érdeklődésünket. A távolabbi horizontok meglátásához segít hozzá bennünket a Száz vers világirodalmi jellege és többnyelvűsége. Fiatalságunk, diákságunk nyelvi, irodalmi műveltségét is jelentős mértékben gyarapítja az antológia.

Erénye a szerkesztésnek, hogy klasszikussá vált műfordítóink mellett, akiknek munkásságát felesleges méltatni, nagy mértékben támaszkodik jelenlegi fordítóinkra,

és teret kaptak a fiatalok is. Megállapítható, hogy a fiatal műfordítók : Kerényi Grácia, Meller Péter, Lator László, Rába György, már felnőttek, vagy kezdenek felnőni Áprily Lajos, Devecseri Gábor, Illés Gyula, Kardos László, Képes Géza, Mészöly Dezső, Szabó Lőrinc, Vas István mellé. Ez azért is fontos, mert a jó tolmácsolás mindig kihát az irodalmi élet egészére, a mesteri módon fordított szép költemény élő része lesz a nemzeti irodalomnak, ösztönzőleg hat költőinkre.

Igen érdekes a kötet végén Kardos László utóhangja. „Akik ismerik Szerb Antal régi antológiáját, azok előtt nyilvánvaló, hogy ennek az új gyűjteménynek a gondolatát — legalább részben — az a régi antológia sugallta. Ezt az első pillanatban elárulja könyvünk címe, technikai felépítése, többnyelvűsége.” Hozzátehetjük, hogy ez az utánzás külső formátumban nagyon is jól sikerült. Legalább a borítólapon fel kellett volna tüntetni Kardos László nevét, mert a cím a kétarcú Janus fejével nagyon zavaró, és szinte a régi kiadással való visszaélésnek tűnik.

Kézenfekvő a régi és az új antológia összehasonlítása. Kardos László meg is teszi az egybevetést. A szubjektív és objektív válogatási szempontot állítja egymással szembe. Világosan leszögezi saját szerkesztési elvét : „... az új könyv szerkesztőjét éppenséggel vonzották az olyan versek, amelyekben a szabad emberi haladás, a bátor harc gondolatai zúgtak.” Erről az eszmei sikről nézve a régi antológiát, a szerkesztő többször kritikusán nyilatkozik annak tartalmáról, erősen szubjektív összeállítási elvről, apolitikus jellegéről. De rögtön fel is menti Szerb Antalt a vádak alól, hiszen : „1943-ban rakosgatta sorba antológiája darabjait. . . Úgy érezte, valami emberi értéket ment meg, ha összegyűjti kedves verseit, valami humánumot óv a tébolyult viharban.” Talán csak annyit ehhez az idézethez, hogy Szerb Antal érzése valósággá is vált, és kötete — elsősorban összességében — a humánumot sugározta szét nem kis számú olvasói körében. De felesleges Szerb Antalt megmenteni Kardos László előtt, szép befejező soraiiban maga ismeri el elődjének értékeit.

Az új antológiától természetesen mást, bizonyos tekintetben többet várunk, mint a régittől. Nem könnyű a válogatás : a szerkesztőnek a költőre, népére és korára jellemző verset kellett kiválasztania. Szerb Antal szubjektív válogatási elvét el lehet vetni, de ez megövtá őt attól, hogy egyes versek felvételét az antológiába bírálni lehessen. Kardos László válogatásánál a közösségi szempontot tette meg elsődlegesnek. A versek — objektíve — megállják helyüket, de a kötet egészében mégsem olyan egységes, mint

Szerb Antal gyűjteménye. Kétségtelen, hogy ezt az egységet a legnehezebb megteremteni a sokoldalúság igényének fenntartásával. Úgy érzem azonban, hogy a kitűzött cél, a gazdag tartalmiság, amit a válogatás el is ért, csökkenti a fent említett hibát.

Érénye a kötetnek, hogy legtöbbször sikerrel adja vissza egy-egy költő legényesebb vonását. Pl. Catullus, Vergilius, Burns, Nyekraszov esetében. Olykor a költők különböző arcéle is megvillan pl. Shelley, Heine, Majakovszkij verseiben. A kort is bemutató szempont a XX. század elejéről közölt szemelvényeknél kissé elsikkad. Érdekesen színezték volna az antológiát az angol költők háborúellenes versei vagy Masefield költeményei.

Nem volt, nem is lehetett volna céloom a kötetet filológiai szempontból átnézni. Fel-tűnő azonban Schiller : An die Freude című költeményének néhány sora az első versszakból :

— Deine Zauber binden wieder
Was der Mode Schwert geteilt.
Bettler werden Fürstenbrüder
Wo dein sanfter Flügel weilt.

Ez a vers első variánsa, így jelent meg 1786-ban a Thalia című folyóiratban. A magyar fordítás (Rónay Györgytől) azonban :

— Újra fonjuk szent kötésed,
mit szokásunk szétszabott,
egy testvér lesz minden ember,
hol te szárnyad nyugtatod.” —

nem ezen a szövegen alapul, hanem a későbbi változaton, amelyet a különböző kiadásokból a IX. szimfóniából így ismert meg az olvasóközönség :

— Deine Zauber binden wieder
Was die Mode streng geteilt.
Alle Menschen werden Brüder
Wo dein sanfter Flügel weilt. —

Ezzel kapcsolatban két dolgot kell szövé-tenni. Az egyik : semmiképpen nem helyesel-hető, ha egy kétnyelvű kiadás az eredeti szöveg mellett olyan fordítást közöl, amely eltérő szövegváltozattól készült. Másrészt vitatható, vajon szükséges-e a költők által véglegesen megfogalmazott és évtizedeken keresztül hagyományosan közzismertté vált sorokat megváltoztatni, módosítani varián-sok alapján, mint azt legutóbb Arany János Családi kör című versénél is láttuk. (Összes költeményei, Szépirodalmi Könyvkiadó 1955. bibliofil kiadás.) Legalább a jegyzetben fel kellene tüntetni a változtatás okát. Voino-vich Géza természetesen meg is teszi Arany

összes műveinek kritikai kiadásánál, de ilyen esetben sem ártana a jegyzet.

Mi az, amivel többet ad az antológia a régínél? Elsősorban a szélesebb költői kört felölelő tartalmával gazdagabb. Örültünk Leopardi: Szombat a faluban, Carducci: Az ökör című költeményének. Különösen örvendetes, hogy az orosz és szovjet költők mellett a környező népek irodalmából is több költemény került a válogatásba. Eminescu, Hviezdosláv, Botev versei méltán foglalnak helyet a gyűjteményben. Megkapó a finn Eino Leino verse (Temetés), amely a megjelent Kivi kötettel és a Kanteletárral együtt azt bizonyítja, hogy újra kezdünk némi érdeklődést mutatni északi rokonaink kultúrája iránt.

A szélesebb költői kör azonban nem öncélú erény. Új és szélesebb gondolatíságot is tartalmaz a kötet. Valóban a haladás friss levegője csap meg bennünket a versekből. Ez az egész kötetre jellemző vonás egyre erősödik, ahogy a költők sorában a mához közeledünk, és a könyv méltó lezárása Neruda: O Chile című költeménye Somlyó György fordításában.

A szerkesztő jól oldotta meg feladatát, helyesen válogatta össze az antológia darabjait. A bíráló megjegyzéseket a könyv igényessége váltotta ki, mely igényesség csak fokozza azt a megbecsülést, amit Kardos Lászlónak több évtizedes írói, műfordítói, nevelői munkássága biztosít.

Jávor Ottó

TRÓCSÁNYI ZSOLT: A NAGYENYEDI KOLLÉGIUM TÖRTÉNETÉHEZ (1831—1841)

Irodalomtörténeti Füzetek 9., Akadémiai Kiadó. Bp. 1957.

Hogyan folyt le a „nagy korszak” Erdélyben, illetve a testvérhaza egyik forrongó szellemi gócpontjában, az enyedi kollégiumban — ezzel foglalkozik Trócsányi Zsolt kis könyve. Nem akármilyen iskola volt ez: a diákok közül Kemény Zsigmondok, Szász Károlyok emelkedtek ki. Enyed — nevének hallatán önkéntelenül is valami *magyarra*, hazáira, nemzetire gondolunk. Méltán. A híres kollégium, — akárcsak Patak, Pápa, Debrecen — történelmi őrhelye volt nemzeti kultúránknak, szerves, eltéphetetlen része magyarságtudatunknak.

Trócsányi Zsolt lényegében történelmi jellegű tanulmányában kettős feladatot old meg: egyrészt elemzően vizsgálja az 1830-as évek ellenzéki mozgalmát Enyeden, másrészt pedig megkísérli Szász Károly, a kollégium vezéregyénisége értékelésének alapjait felvázolni. *Alapjait* — hiszen e gazdag s szerteágazó munkásságú polihisztor életművének részletes feldolgozása testes kötetet kíván. S ez irányban éppen Trócsányi tanulmánya jelenti az első lépést!

Nem lévén történészek, nem feladatunk, hogy a korszak történelmi feldolgozásának részleteit firtassuk. Ami az *elvi* részt illeti, abban Trócsányival teljesen egyetértünk: az enyedi ellenzéki mozgalom, de az egész erdélyi ellenállás az 1830-as években a nemesi liberalizmus, illetve az alkotmányos monarchizmus jegyében születik, ideológiája a liberális szemlélet két ága, a Kölcsey, a Kisfaludy Károly fémjelzete változatok közé helyezhető. Igen örvendetes, hogy Trócsányi tanulmányában a *mit adott?* helyes történelmi szempontját következetesen érvényesíti, nem számonkér, hanem összegez, nemcsak a

48-as békepartit látja Szász Károlyban körében, hanem a 30-as évek nagyhatású ellenzéki vezérét, a jelentős jogtudóst, az oly kevés magyar filozófus egyikét, s a kiváló pedagógust, aki 1848—1849 számos hőset, kiemelkedő alakját nevelte a hazának. Többszörös bűn a hallgatás Szász Károlytal szemben — nemcsak a história és az irodalomtörténet hallgatott eddig az enyedi juris professzorról, hallgat a pedagógia tudománya is. Tán mégsem lenne szabad a magyar diák nagyszerű ismerőjét s melegszívű barátját egészen odadobni a feledésnek?

„Rendezni végre közös dolgainkat...” Itt lenne az ideje, hogy a szomszédos népi demokráciák tudósaival karöltve feldolgozzuk a híres történelmi múltú iskolák, Selmec, Igló, Eperjes „tanodái”-nak történetét. Tennivaló e téren idehaza is akad elég: Debrecenről hallgatunk, Pápáról nemkülönben, Pataknak is 425 évesnek kell lennie ahhoz, hogy obligát újságcikkek jelenjenek meg róla! Elemző tanulmányoknak se híre, se hamva...

Az ilyen irányú tanulmányokból az irodalomtörténetnek is igen nagy haszna lenne. Ezeknek a történelmi iskoláknak önképzőkörei még nem voltak mai irodalmi szakkörök, bennük igen értékes szépirodalmi tevékenység folyt. Sok gyöngyszemre, értékes irodalmi adalékra bukkanhat, aki ezeket az önképzőköröket behatóbban szemügyre veszi. Mellesleg — Trócsányi dolgozatának itt látom egyik — ha nem is hibáját, de hiányosságát: sorban említi, tárgyalja ugyan az enyedi diákok irodalmi szövetkezését, a *Virágkosár* c. zsebkönyvet, de esztétikai elemzésével adós marad.